

ENTREVISTA AMB

Si en el darrer número de (ciència) obriem les pàgines de la revista a l'Antropologia Cultural publicant un conjunt d'articles que, a tall d'exemple, reflectien algunes de les línies de recerca de la nova generació d'antropòlegs culturals catalans, avui ens plau oferir als lectors una entrevista amb el professor Claudi Esteva Fabregat, catedràtic d'Antropologia Cultural de la Universitat de Barcelona i personalitat de reconegut prestigi internacional en el seu camp. L'entrevista ha estat realitzada pel nostre col·laborador Prócoro Hernández, antropòleg mexicà resident actualment a Barcelona.

(ciència): *—Sempre és interessant de fer un recorregut retrospectiu sobre la vida professional d'una persona. Com es va produir el seu interès en aquest camp, quin va ser el seu itinerari autobiogràfic en la seva formació i posterior desenvolupament en el marc universitari?*

C. Esteva: —El meu interès per l'antropologia va sorgir a conseqüència del meu exili a Mèxic. Coincidiren dos fets: 1) que Mèxic és un país pluricultural i pluriètnic; i 2) que l'estudi de la seva diversitat interna és en si mateixa un laboratori antropològic vivent. Des d'un punt de vista professional, els estudis antropològics es troben afavorits per l'existència d'una Escuela Nacional de Antropología e Historia (ENAH) de gran prestigi a l'època, sobretot dels anys 1942 al 1962, data aquesta última que coincideix amb el Congrés Internacional d'Americanistes, fet precisament a la ciutat de Mèxic. Aleshores l'ENAH va entrar en crisi al mateix temps que es desenvolupaven altres institucions universitàries de caires i enfocaments diferents.

La meua entrada a l'ENAH, l'any 1947 va coincidir, tanmateix, amb el reconeixement que l'etnologia, ciència interna de l'antropologia, era l'única disciplina que podia donar fonaments cinètics a la meua problemàtica política de l'època: la dels fets nacionals i, en concret, del fet diferencial de Catalunya, dins d'Espanya i també dins França.

Altrament, la situació històrica de l'etni-

ciat catalana em va portar a preocupar-me per problemes tals com el coneixement comparat de les cultures. La cultura del meu país no l'acabava d'entendre del tot, els arguments de la diferenciació específicament catalana no em semblaven tenir un origen únicament polític i ètnic. La identitat basada en aquests dos elements era superficial, era una síndrome, més que un contingut. Al meu entendre, la qüestió era més profunda: el fet de la diferenciació devia establir-se etnogràficament, i només l'antropologia produïa els coneixements objectius que em mancaven. Des que vaig començar a tenir una militància política en la qüestió nacional catalana, i sobretot amb el fet de les nacionalitats oprimides, ja em va atreure enormement l'etnologia. Aquest va ser un fet que em va tenir disposat a fer antropologia d'una manera científica. Un altre aspecte que cal tenir present és que ja des de petit havia tingut una certa inclinació a llegir llibres respecte a les formes de vida de diferents pobles, sobretot dels exòtics. M'interessaven molt els pobles africans; en llegia monografies, també sobre l'Àsia, sobre la vida dels indis americans. De sempre, això m'havia interessat. Quan jo era adolescent, em va interessar molt la vida de l'indi nord-americà; els sioux eren uns dels grups indis sobre els quals més m'agradava llegir. Ho llegia a través d'una sèrie de publicacions que hi van haver en aquella època que es referien a *Sitting Bull*, personatge que ara en diem "*toro sentado*" i

que era una biografia molt interessant perquè ens explicava totes les vicissituds dels pobles indis de l'Amèrica del Nord. Jo, des del principi, vaig sentir una gran simpatia per les lluites dels indis, veia que era injust el tractament que se'ls donava i que els europeus els devíem, com a mínim, una simpatia. Quan va venir el moment d'estar a Mèxic, em vaig involucrar en activitats polítiques durant molt de temps, però mai no vaig tenir l'oportunitat de veure que allí existís una escola d'antropologia perquè el que a mi m'agradava més llavors era l'etnologia. Un dia passava pel carrer Moneda, on hi havia el Museu Nacional d'Antropologia de Mèxic; en aquest museu, al costat de l'entrada, hi havia un gran cartell que deia: Instituto Nacional de Antropología e Historia, Escuela Nacional de Antropología e Historia; a sota hi havia una relació de les carreres que s'hi estudiaven i entre elles hi havia la d'etnologia. Aquell dia vaig veure que allò era el que jo havia buscat durant tants anys i que no havia tingut l'oportunitat de veure. Vaig entrar a l'escola. Els cursos començaven el mes de febrer. Immediatament m'hi vaig inscriure i des d'aquell moment vaig començar a estudiar antropologia. Jo estudiava antropologia en una escola on en aquell moment hi havia quatre carreres importants, una d'etnologia, que era la que més m'atreïa, una d'arqueologia, una altra de lingüística i una quarta d'antropologia física. L'interès de l'escola estava en el fet que des del començament es

CLAUDI ESTEVA

FABREGAT

tènia una idea bastant completa del que feien els altres; no només estudiava directament antropologia sinó que l'escola em donava uns coneixements de prehistòria, d'arqueologia, de lingüística, d'antropologia física, o sigui un coneixement de l'home integral. Aquesta preparació interdisciplinària era el que més em va interessar, ja que crec que l'home no es pot estudiar de manera parcial perquè l'home és un individu que comprèn tota una sèrie de situacions, una més pròpiament biològica, una altra que és històrica, una altra de contemporània. Allí hi havia tota la dimensió possible per a l'estudi de l'home. Això és el que va fer que considerés, i encara ho considero ara, que l'Escola d'Antropologia de Mèxic és, al meu entendre i després de conèixer universitats d'antropologia de diferents països, la més completa que s'ha pensat per als estudis d'antropologia. L'Escola d'Antropologia en aquella època, l'any 47, tenia unes característiques especials: a més a més d'oferir quatre carreres diferents, a l'escola hi havia gent que havia arribat exiliada de diferents països d'Europa. Teníem el Dr. Joan Comas, menorquí, que va ser el que va impulsar l'antropologia física a l'escola; també hi havia el Dr. Pere Bosch Gimpera, que era català, el Dr. Paul Kirchhof, alemany i, probablement, una de les persones més interessants en el camp de la història de l'etnologia, i també molts professors d'Estats Units que venien amb acords oficials amb el govern de Mèxic i l'escola, i moltes altres persones que venien d'Àustria, de Suècia, i finalment, professors mexicans, alguns dels quals havien estudiat als Estats Units alguns altres a Europa. En total, el que en podem dir l'equip de professorat de l'Escola d'Antropologia de Mèxic era molt complet, molt variat, i de persones molt distingides en cadascun dels camps. En aquell moment, la direcció la portava el Dr. Pablo Martínez del Río, que era un gran prehistoriador mexicà, un home que s'havia format a Oxford, per tant amb una formació científica extraordinària; i al seu costat hi havia el Dr. Eusebio Dá-

valos Hurtado, professor d'antropologia física, un home amb grans coneixements de medicina que donava uns cursos extraordinaris de dietètica; també hi havia el professor Javier Romero, especialitzat en antropologia física de militars mexicans, que alternava la seva dedicació entre l'Escola Militar i l'ENAH. Vam tenir una temporada el professor Deterra, suís que va participar en el descobriment de l'home de Tepetpan. Després hi havia el professor Manuel Maldonado Koerdell, que era un geòleg extraordinari. En general, crec que tot el professorat de l'escola ha representat una de les oportunitats úniques que es poden donar a un país perquè, en un moment donat, hi han coincidit persones d'una gran qualitat intel·lectual i internacionalment d'un gran valor. No cal oblidar que en aquella època hi ensenyava Alfonso Caso, la persona més important des del punt de vista de fer una política d'antropologia i de fer interessant l'antropologia dins l'opinió pública mexicana. Va ser director de l'Institut Nacional Indigenista de Mèxic (INI), i al seu costat va tenir una persona tan important com el Dr. Gonzalo Aguirre Beltrán, que va ser subsecretari d'Educació a Mèxic. Plegats van fer el que dintre de l'INI se'n va dir l'antropologia aplicada. Tot això formava un conjunt molt important, però al mateix temps hi havia altres factors que permetien formar molt bé l'estudiant, que era el fet que l'escola estigués ubicada dins del Museu d'Antropologia. El museu tenia una secció d'etnologia i una altra d'arqueologia. Això permetia que nosaltres poguéssim fer pràctiques de classificació de materials arqueològics i etnogràfics. D'aquesta manera teníem la possibilitat de treballar directament amb els objectes, classificar-los i plantejar-nos-en la problemàtica. Això obliga a plantejar-se problemes històrics, de comunicació històrica entre les cultures. També hi havia una altra gran oportunitat, que era que molts jaciments arqueològics presenten restes humanes que són motiu d'estudi per a l'antropòleg físic. Llavors vam tenir una gran experiència

d'antropometria, craneometria, experiències que es feien amb materials directes. Hi havia una espècie d'interdisciplinarietat activa. A més a més, hi havia un laboratori de lingüística, que probablement era un dels millors del món, que l'havia regalat el que ara se'n diu la Wenner Gren Foundation, que era una institució pagada per un suec que havia demanat l'entrada a Mèxic i per mereixer aquesta entrada havia regalat un laboratori amb màquines de gran precisió. De manera que, a l'escola, teníem simultàniament una pràctica constant d'antropologia física, d'arqueologia i una altra de lingüística. Al mateix temps, teníem la pràctica de l'etnologia, que feiem als pobles de la rodalia. Jo personalment feia les pràctiques en un poble on la gent alternava la vida de camp amb la vida de treballadors d'una fàbrica, i resultava molt interessant perquè el que es tractava de veure era quins canvis es produïen en aquesta població, fins a quin punt a l'obrer li agafava consciència proletària o no. Per tot això que he dit crec que l'escola estava molt ben servida i, reconegut per moltes altres personalitats, l'escola va ser una de les millors que hi va haver al món d'aquesta època.

Una altra cosa molt interessant era l'ambient de l'escola. Èrem aproximadament uns cent alumnes distribuïts en totes aquestes carreres. Aquest nombre reduït feia possible el contacte molt directe entre professors i alumnes. Amb el professor discutíem, plantejàvem problemes i, a més a més, hi teníem un contacte personal molt viu. Hi havia una amistat que ha quedat entre tots nosaltres. Tots els que han estat professors meus, també han estat amics meus. Èrem una gran família i molt interessant, perquè hi havia gent de tot el món i, per tant, era un ambient internacional. Com que tots els que hi estudiàvem no solament teníem l'experiència mexicana, sinó internacional, hi havia una discussió molt viva, de problemes teòrics d'intercanvi d'informació. També teníem l'avantatge que Mèxic és un dels països en què millor es pot estudiar l'antropologia, ja no tant perquè

l'escola tingués un equip professional molt bo, sinó també perquè Mèxic mateix és un gran laboratori humà. Mèxic té des d'unes poblacions petites de recol·lectors-caçadors fins a l'energia nuclear. De manera que tenim, els qui volem estudiar etnologia, dins del mateix territori, poblacions diferents que tenen formes de vida diferents, que se senten ètnicament diferents i que presenten el mosaic que es necessita per poder treballar els problemes de l'antropologia des d'una perspectiva no gaire tancada, sinó des d'una perspectiva comparada. Tenim cultures avançades, en tenim que no ho són tant, i cultures que encara viuen tribalment; d'altres han estat destruïdes. Aquest és el conjunt ambiental dins del qual nosaltres ens movièm, un factor molt important.

Dintre del que és la meva formació, a part de l'ambient estimulador, hi ha que dins d'aquest ambient un mateix va decidint què és el que més li interessa. Durant aquesta primera etapa, ja des del primer any, vaig estar impressionat per cert tipus d'assignatures i, principalment, per la història antiga de Mèxic, portada pel professor Wigberto Jiménez Moreno, per a mi una de les figures més importants que he conegut a la meva vida i de les més intel·ligents. Era un home que em va fer entusiasmar per la història antiga de Mèxic i em va fer començar treballs, entre ells, per exemple, em va demanar que determinés l'any de coronació del prseignor de Tenochtitlán, nom que tenia la ciutat que ara es diu Mèxic i que també dona nom a la totalitat del país. En aquell temps hi havia una discussió sobre si Mèxic-Tenochtitlán s'havia fundat el 1324 o el 1325. Això em va donar l'oportunitat de treballar la cronologia mexicana, dels primers reis, de les relacions de la història antiga de Mèxic en el sentit de veure els problemes de Colhuacan, de Texcoco, de tota una sèrie de regnes que tenien una mena de caràcter medieval, semblant al d'Europa. Vaig estudiar també tota una sèrie de fonts índigenes i espanyoles. D'aquesta manera em vaig introduir en tota aquesta problemà-

tica de les cultures mexicanes. Això em va durar una temporada bastant llarga perquè ho compaginava amb els meus cursos d'arqueologia, sobretot els que feien referència al Mèxic antic. El tipus de població que més em va interessar van ser els asteques. Hi havia doncs l'oportunitat d'alternar asteques amb maies o tolteques, però els asteques van ser els que més em van interessar perquè el professor Jiménez Moreno hi treballava molt. Al segon any vaig entrar en contacte amb altres assignatures de teoria de l'antropologia i aquests aspectes teòrics també em van lligar profundament amb altres problemes, sense abandonar, però, la història antiga de Mèxic.

Una experiència que va influir molt en la meva activitat posterior va ser el fet que entrés en contacte amb un professor psiquiatre que es deia Raúl González Enríquez. Un dia ell va donar una conferència sobre el caràcter mexicà pre-hispànic. Després, durant el col·loqui li vaig dir que no estava d'acord amb la presentació que havia fet. Ell em va dir que estava molt interessat en les opinions que jo li havia donat i em va invitar a tenir unes converses amb ell. Jo encara era alumne de l'escola i ell em va dir que seria molt interessant de mantenir una relació intel·lectual més activa amb ell i amb un grup de deu psiquiatres mexicans que veien en l'antropologia una informació necessària per al psiquiatre. Em va dir, a més, que hi havia la possibilitat de portar també un psicoanalista importat de fama internacional que ens psicoanalitzés a nosaltres. La idea era crear una escola psicoanalítica. Vam fer una anàlisi de tots els psicoanalistes del món que podien fer-ho i, finalment, ens vam decidir per Erich Fromm, ja que per la seva formació humanista, i pels seus contactes amb la psicoanàlisi culturalista semblava la persona més idònia. A partir de l'arribada d'Erich Fromm es va constituir un seminari amb aquests deu psiquiatres, i a mi em van nomenar secretari del grup. Fromm tenia la funció de psicoanalitzar cadascun dels membres del seminari i al mateix temps cada membre del seminari

presentava un cas entre els que tenien en tractament terapèutic. Primer el psiquiatre presentava el cas i jo després l'informava des del punt de vista de la cultura de l'individu que estava en procés terapèutic. Jo informava si era de classe mitjana, quines característiques tenia la classe mitjana, com vivien, quins podien ser els seus problemes, les seves preocupacions possibles, els seus valors existencials i, finalment, Fromm feia la interpretació del cas. Interpretava l'element clínic, l'element cultural, i en feia la interpretació psicoanalítica. Amb Fromm em va lligar una extraordinària amistat durant molts anys, i al cap d'uns mesos em va oferir psicoanalitzar-me a mi des del punt de vista didàctic. Aquesta experiència didàctica va ser tan important dintre del que va ser la meva informació, que el Dr. Alfonso Caso i el Dr. Aguirre Beltrán, els dos, respectivament, director i subdirector de l'Institut Nacional Indigenista, em van oferir donar per encàrrec d'aquest Institut el primer curs de cultura i personalitat que es va donar a l'Escola d'Antropologia. Jo encara n'era alumne, però van fer una excepció perquè consideraven que era la persona més indicada per raó de la meva formació i els meus contactes amb Erich Fromm. També em van encarregar el curs d'antropologia a la Universitat Autònoma de Mèxic, curs dedicat als metges psiquiatres. És quan per primera vegada vaig ser professor de l'Escola de Medicina i de la mateixa escola on jo encara era estudiant. Al cap d'un any vaig acabar els estudis a l'escola, vaig continuar fent de professor a l'ENAH i a l'escola de post-graduats de la Universitat Nacional de Mèxic fins que finalment es va plantejar el problema econòmic, quan jo vaig tenir el títol. A Mèxic, malgrat totes les possibilitats que tenia en aquell moment, l'antropologia encara lluitava pel seu mercat de treball, i encara tenia més titulats dels que el mercat podia absorbir. Jo havia d'esperar, però tenia una situació econòmica molt dolenta. Llavors uns amics meus que tenia a Mèxic em van oferir donar uns cursos d'antropologia a la Universitat de

Madrid. En principi vaig acceptar i en vaig traslladar a Madrid, però amb la idea de venir a Barcelona, perquè malgrat que jo estudiés antropologia encara mantenia una vocació política. Els meus companys d'organització política van considerar que era important que tornés a Espanya. I així ho vaig fer. Els meus amics de Mèxic es van enfadar molt amb mi, Aguirre Beltrán concretament, amb el qual tinc molt bona amistat, em va dir que no era possible que jo tornés a Espanya quan allí podia fer tantes coses; Erich Fromm també em va dir que ell em preparava el camí perquè jo anés als Estats Units... La cosa concreta és que jo vaig tornar a Espanya i vaig passar per Madrid. En arribar, em van fer un interrogatori i la policia em va dir que no podia anar a Barcelona donats els meus antecedents. Aquesta va ser la raó per la qual em vaig quedar molts anys a Madrid. Hi vaig estar fins a l'any 68. Allà vaig tenir sempre molt present la meua experiència de Mèxic, vaig publicar alguns articles sobre Mèxic i al mateix temps també vaig començar a preocupar-me pel fet que a Madrid no hi havia pràcticament antropologia. A la Universitat de Madrid hi havia una cosa que es deia antropologia, però que era una antropologia biològica, física, que es donava a la facultat de biològiques. A més l'antropologia que es donava a biològiques cobria molt poc camp. Hi havia únicament una càtedra a Madrid i una altra a Barcelona, és a dir, ni l'antropologia física, biològica, tenia un camp important. A la resta del país tenien alguns coneixements però no es practicava de forma sistemàtica. Des del punt de vista de l'antropologia, quedava separada de les seves disciplines afins, sobretot de l'etnologia. Hi havia una etnologia a filosofia i lletres, hi havia una antropologia biològica a la facultat de biològiques, hi havia una lingüística a filologia. L'arqueologia treballava separada de l'antropologia física. Tot quedava separat. Cada una de les quatre disciplines que comprèn l'antropologia estaven distribuïdes per diferents facultats. La idea d'integració

que hi havia a Mèxic amb una escola completa, aquí a Espanya no existia. Vaig estar durant una temporada donant cursos d'etnologia d'Amèrica a la facultat de filosofia i lletres de Madrid, vaig donar per primera vegada a Madrid un curs de cultura i personalitat i vaig donar un curs anual que es deia "Religiones Indígenas de América". Em vaig dedicar, des del primer moment, a l'americanisme donada la meua formació, ja que tenia més preparació en aquest camp. La demanda que hi havia de la meua persona era sobre etnologia americana, religions indígenes d'Amèrica, problemàtiques americanes, i un dels temes que vaig desenvolupar molt a Madrid va ser el del mestissatge. És a dir, indigenisme i mestissatge van ser les meves aparicions més freqüents. Després d'això, l'any 65, vaig fundar una escola d'antropologia, *La Escuela de Estudios Antropológicos*, a Madrid. En aquesta escola, la meua preocupació va ser procurar que hi hagués una idea semblant a la de Mèxic, que hi hagués arqueologia, antropologia física, etnologia i lingüística. Vaig procurar reproduir la idea que l'antropologia és una disciplina d'enfocament integral. Durant tres anys vagi estar com a director de l'escola que jo havia fundat i al mateix temps em van nomenar director del Museu Nacional d'Etnologia de Madrid, o sigui que l'escola la vaig ubicar també dintre del Museu Nacional d'Etnologia. Vaig portar professors nacionals i estrangers perquè hi donessin classes i per obtenir aquest sentit d'unitat que al meu entendre l'antropologia havia de tenir. És a dir, la meua activitat a Madrid va ser aquesta, la de crear una escola d'antropologia i de ser director del Museu Nacional d'Etnologia i al mateix temps de ser professor de la Universitat de Madrid. Constantment enviava informes al ministeri d'Educació sobre la necessitat que Espanya tingués antropologia, em preocupava moltíssim per anar a veure personalitats i professors per veure si finalment es donava un status acadèmic a l'antropologia. Per exemple, l'etnologia en aquella època era una auxiliar de la

prehistòria, no tenia el mateix status que la prehistòria, els etnòlegs eren auxiliars d'aquesta última. No hi havia gent preparada. Vaig pensar que l'única manera de superar aquesta situació era començar encara que no fos dintre de la mateixa universitat, crear l'escola i, després, la mateixa gent que sortís d'aquesta escola es constituïria en un grup de pressió i provocaria l'existència de possibilitats perquè hi hagués un reconeixement oficial. L'any 68 es van celebrar unes oposicions d'etnologia, per a una agregadòria aquí a la Universitat de Barcelona, m'hi vaig presentar i vaig guanyar-les. D'aquesta manera, hi va haver una agregadòria d'etnologia a la Universitat espanyola. Així va ser com jo vaig venir a Barcelona. Aquesta agregadòria estava dins del departament de prehistòria i història antiga de la Universitat de Barcelona. Llavors vaig considerar que calia començar a formar gent, desenvolupar una disciplina que no havia tingut grans oportunitats. Vaig estar lluitant per crear una càtedra d'antropologia cultural. Vaig aprofitar el fet que aleshores hi havia el pla Maluquer a la facultat de filosofia i lletres de Barcelona, que era un pla molt ampli, molt obert, en el qual l'alumne l'única cosa que feia era agafar les assignatures que li interessaven; era un pla bàsicament optatiu i permetia que nosaltres oferíssim una quantitat determinada d'assignatures i sobre aquestes l'alumne podia agafar aquelles que més li interessaven. El pla Maluquer jo crec que va ser revolucionari dintre el que havíem tingut fins aleshores. Aquest pla em va donar l'oportunitat, a través del rector, que era el Dr. Fabia Estapé i del Dr. Joan Maluquer, que era el degà de la facultat de filosofia i lletres, de demanar al ministeri d'Educació i Ciència a Madrid la dotació d'una càtedra d'antropologia cultural. Em vaig presentar a les oposicions i les vaig guanyar, i a partir d'aquest moment, de l'any 71, sóc catedràtic d'antropologia cultural.

L'any 72 vaig aconseguir que la càtedra s'ampliés a departament i com a conseqüència ja es van començar a donar una

sèrie d'assignatures que van permetre fer una expansió de l'antropologia cultural.

(ciència): *—Tot professor i investigador centra la seva atenció en algun aspecte particular. Quin és el seu en antropologia? La investigació antropològica és diversa, tant en l'enfocament teòric com en el metodològic. Quin és el seu punt de vista en el pla internacional, en el de l'Estat espanyol i en el de Catalunya?*

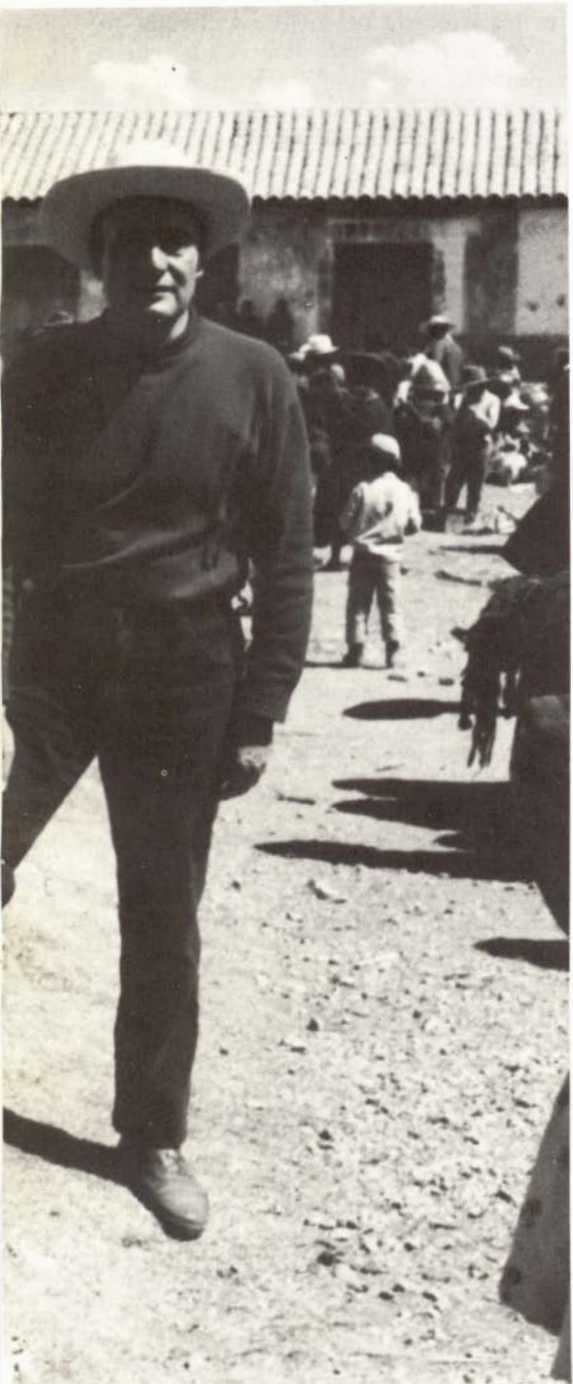
C. Esteva: *—Com a professor d'antropologia cultural cal dir el següent: primer, com el seu nom indica, l'antropologia cultural és l'estudi de la cultura humana. La cultura és el producte més distintiu de l'espècie humana, és el que la distingeix dels altres animals, però no es pot dir que n'hi hagi una sinó que hi ha cultures. Aquestes són diferents segons la història, l'hàbitat, el temps, les relacions de cada cultura amb les altres, etc. En realitat tinc com a preocupació fonamental els següents aspectes: en primer lloc, i durant un temps, m'han interessat molt els problemes de l'aculturació, és a dir, els problemes del canvi de cultura en poblacions que estan en contacte unes amb altres. Una segona temàtica que m'ha interessat moltíssim ha estat l'ètnicitat, aquesta té una importància per a mi considerable, ja que en realitat, els antropòlegs el que estudien inicialment són poblacions que tenen cultures concretes, i encara que aquestes poblacions a vegades no són poblacions homogènies com en les societats industrials, que hi ha individus de diversa procedència que viuen junts dintre d'una mateixa estructura econòmica; encara que això és veritat, la tendència dels antropòlegs sempre ha estat estudiar homogeneïtats culturals. Les homogeneïtats culturals sempre s'han traduït sota la forma que anomenem models etnogràfics. Aquests models, perquè siguin vàlids, és indispensable que siguin models homogenis que es refereixin a una població, que una vegada ja localitzada saben que té una regularitat de comportament, que té una manera de ser, que té formes de vida que són comunes a tots*

els membres d'aquesta població. Nosaltres estudiem el problema de la cultura en funció de l'ètnia. Després tenim problemes en els quals les ètnies, en societats complexes, comencen a plantejar-se la qüestió de la identitat, en funció de la societat complexa total, que engloba diferents ètnies, en funció de la població estrictament considerada des del punt de vista de la seva ètnicitat, de la seva identitat ètnica. Bé, problemes d'aquest tipus m'han interessat moltíssim i quan m'he dedicat a l'estudi de l'ètnicitat i de l'ètnia, m'he trobat amb el problema que aquesta ètnicitat, quan es tracta de poblacions complexes, vol dir que algunes d'aquestes poblacions estan presents com a immigrades, i tenen problemes d'identitat, de cultura i de classe. Per tant, immediatament després d'estudiar l'ètnicitat m'he trobat amb el problema de la immigració i del bilingüisme.

Un altre aspecte que m'ha interessat moltíssim i sobre el qual tinc molt de material és el de l'etnopsicologia i el problema de la personalitat. En aquest moment estic molt interessat en la psicologia dels pobles i, especialment, l'estructura de personalitat ètnica i de grups, no l'estructura de personalitat de l'individu sinó l'estructura de personalitat de grup, fins i tot el de classe; m'interessa saber quins són els elements comuns que aquestes poblacions poden tenir des del punt de vista de la seva constitució psicològica, de la seva estructura psíquica profunda i, naturalment, això m'ha portat a problemes d'estudis de sistemes de valors, problemes d'orientació, metes de finalitat dintre de la cultura... Per altra banda, a més d'aquests interessos, que he desenvolupat bàsicament aquí a Catalunya quant a l'ètnicitat i a la immigració i el bilingüisme, continua essent Amèrica, m'ha interessat últimament i sobre el qual estic preparant un llibre. Però aquestes problemàtiques, que m'han interessat directament i que estudio aquí a Catalunya, no van separades de les problemàtiques dins les quals m'he format, que són les problemàtiques americanes i que inclouen tres grans grups de proble-

mes. Un grup que es referix a Mèxic, un altre al Perú, lloc en el qual he treballat quatre temporades i un altre grup de problemes que fa referència al nord de Mè-

xic i el sud-oest dels Estats Units, el que se'n diu el gran sud-oest dels Estats Units. Llavors m'interessa del nord de Mèxic les relacions entre els espanyols i

les cultures indígenes d'aquesta regió de Mèxic i, després, el desenvolupament de la cultura espanyola al sud-oest dels Estats Units en relació amb les seves relacions amb les cultures indígenes, els indis pueblo, els apatxes, els navajo, tots el grups aquests que formen el sud-oest dels Estats Units, incloent-hi Texas i Califòrnia. Aquests són els meus principals interessos en antropologia i, naturalment, tot això amb uns suports de caràcter teòric que són indispensables però que jo no he considerat mai com l'afiliació a una doctrina concreta. Jo no participo en cap ortodòxia en antropologia. A mi no se'm pot dir ni que sóc marxista, ni marxista, ni historicista ni funcionalista; no, jo sóc una persona que crec que cada material té el seu propi tractament i que cada metodologia condiciona d'una forma molt concreta els resultats i la interpretació dels materials. En aquest sentit no estic afiliat a cap teoria concreta, ni a cap escola especial. El que estic és molt interessat en problemes, en qüestions de psicoanàlisi però sense que jo sigui un psicoanalista freudià, sinó que simplement m'agrada molt la tècnica psicoanalítica però no sóc un partidari absolut d'en Freud com tampoc no ho sóc d'en Fromm, sinó que en cada moment determinat crec que aquest material es pot treballar d'una manera o d'una altra segons el que em proposi demostrar.

(ciència): *—Com veu el panorama en el desenvolupament de l'antropologia a Espanya i a Catalunya? Quina és la línia o escola que ha seguit respectivament? Després d'anys de treball universitari ha tocat molt de prop les relacions entre les diferents àrees d'estudi. Com se situa l'antropologia a la Universitat?*

C. Esteva: —Això depèn de diversos factors. A l'Estat espanyol, l'antropologia té la marca de diversos interessos històrics. Depèn sempre de les tradicions de cada universitat, cada una ha creat els seus interessos, vinculats a persones concretes. Si aquestes persones han tingut uns interessos personals en uns estudis determinats, a partir de la seva càtedra han anat

escollint aquests interessos i s'hi han anat associant els estudiants que també hi anaven orientats. Entre professor i alumne s'ha anat creant una vinculació que ha fet que hi hagués continuïtat en les classes. La classe d'antropologia que es fa ara, és la classe d'antropologia que aquell professor va iniciar. Això és molt important. No és que es faci l'antropologia de deu o dotze interessos diferents, sinó que es fa a base d'uns determinats interessos que són legítims dins de l'antropologia. Partint que hi ha una certa varietat d'interessos, l'antropologia s'ha desenvolupat diferentment a l'Estat espanyol, però, en general l'antropologia s'ha fet a les Universitats. No pot dir-se que s'ha fet antropologia fora de les universitats. Hi ha hagut persones que s'han dedicat a fer coses d'antropologia però no han pogut sistematitzar-les ni formar escola perquè han hagut de treballar pel seu compte. Per exemple, una persona que té una obra molt important, en Julio Caro Baroja, una obra importantíssima malgrat tot no ha fet escola perquè mai no ha treballat dintre de la universitat. És el treball d'una persona però no ha determinat la formació d'una escola a l'entorn d'ella. Caro Baroja és una persona molt important dins de l'antropologia, però com que no ha fet el treball a la Universitat, no ha tingut alumnes, no ha tingut una influència dins de la universitat, no li ha permès crear una càtedra, una llicenciatura, una secció. Per tant, la seva influència és limitada únicament al prestigi de la seva obra, que és molt important però que és una obra personal. Això ens passa també amb altres autors, però exemple a Catalunya, hem tingut una figura molt important, que és en Ramon Violant i Simorra, però també l'home va treballar sol i ha fet una obra que és important en ella mateixa, la seva persona en si, però no ha creat una escola perquè no ha pogut treballar a la universitat.

El panorama del desenvolupament de l'antropologia cultural, i no parlo ara de l'antropologia biològica que té un altre significat i que es desenvolupa dins de les

facultats de biològiques i té unes temàtiques purament biològiques, té diferents projeccions i té maneres diferents de presentar-se en diferents indrets de l'Estat espanyol. En donarem exemples: a la Universitat de Sevilla, l'antropologia cultural, és una antropologia fonamentalment dedicada a l'etno-història americana, perquè tenen l'arxiu d'Indies, que té la documentació més copiosa que actualment hi ha sobre tot un període de tres segles de presència espanyola a Amèrica i han arreplegat molta documentació per mitjà de visites i d'informacions de manera de viure dels indis, dels espanyols, sobre la formació de la societat espanyola a Índies... Tot això dona una documentació que és tan rica i tan enorme que fa que la gent que la té a l'abast faci etno-història. Aquest grup que treballa sobre Amèrica, com ja he dit abans, està a Sevilla, però no s'ha d'oblidar que Andalusia té una tradició des del punt de vista de les primeres etapes de l'antropologia espanyola en general. Aquesta bona tradició vol dir que a Andalusia, dintre la mateixa Universitat de Sevilla, hi ha personatges que es van dedicar a estudiar costums i maneres de ser andalusos i van deixar una marca molt important, també hi ha algun grup d'estudiants i algun professor que també fan antropologia de caràcter contemporani amb poblacions actuals. De manera que allà tenim dos camps, un d'etno-història i un d'antropologia contemporània, és a dir de treball de camp.

A Madrid, hi ha dos grups. Un que treballa vinculat a l'etnologia americana dintre la tradició que va instaurar en aquestes matèries el professor Manuel Ballesteros i un grup que treballa alternativament en arqueologia i etnografia. Aquests dos camps en què treballen en aquest departament es diuen antropologia i etnologia d'Amèrica. A l'entorn d'elles hi ha una sèrie de professors molt joves, la majoria van ser alumnes meus, i la majoria d'ells van estar becats quan vaig fundar l'escola d'antropologia (el mateix passa amb els de Sevilla) i es dediquen pràcticament a Amèrica. Després hi ha

un altre grup d'antropologia que fa antropologia social. El fa a la facultat de sociològiques de la Universitat Complutense de Madrid. Aquest grup està orientat sociològicament. És un tipus d'investigació de camp que es desenvolupa dintre d'una tradició sociològica i l'única diferència que acostuma a tenir amb els sociòlegs és que fan més el que se'n diu treball de camp i elaboren també més el model etnogràfic, mentre que el sociòleg normalment no ho fa, sinó que, per mitjà de l'enquesta, localitza uns models concrets i acostuma a quantificar-los i té una tècnica diferent. La influència d'aquesta antropologia social ve donada bàsicament per una influència britànica. En canvi, les dues anteriors són bàsicament americanes, és a dir de l'antropologia cultural americana. Tots els que treballen amb aquesta antropologia social, van dintre de les línies de l'antropologia social britànica i queden molt absorbits per la sociologia. La universitat de Barcelona té actualment una doble línia. Una que està dintre de l'antropologia cultural i, per tant, un aspecte històric molt pronunciat, un interès centrat en l'estudi dels elements de cultura, de les formes culturals. Aquí és on en moc més. Després hi ha un altre grup que es mou dintre d'una orientació sociològica, també dintre d'aquesta influència britànica i d'una influència que a més a més de ser britànica també és una mica francesa. Tenim dos grups dintre de la mateixa facultat de geografia i història dintre del departament d'antropologia cultural. Aquestes són les dues gran línies i dintre d'aquests dos grups hi ha diferents influències, algunes amb l'historicisme, amb el funcionalisme, amb l'estructuralisme, amb el marxisme... Per tot això, el grup de Barcelona és un grup bastant ric, molt variat quant a les idees que informen les investigacions, però de toda manera el predomini de l'orientació és el de treball de camp. El treball de camp és una de les preocupacions de la gent encara que no descuidem els interessos del que és pròpiament el treball històric de l'antropologia.

A part d'això, hi ha el Centre d'Etnografia Peninsular i Hispano-americana, que depèn del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Aquí la tasca principal s'ha fet sempre orientada a disposar d'un bon fons bibliogràfic i documental; i així s'han anat concentrant revistes, publicacions de tota mena... i s'han anat formant grups d'alumnes molt joves, que s'interessen en el que és pròpiament l'antropologia de Catalunya. És a dir, aquest centre té dos aspectes, un el d'Amèrica i l'altre de Catalunya, que són dos dels que a mi m'interessen.

La gent que treballa a Catalunya, a part que metodològicament i teòricament estan orientats d'una manera molt variada, treballen a diferents parts d'Espanya, encara que la majoria es queda aquí. En general, mentre que la majoria dels antropòlegs que treballen a Catalunya són molt diversos, hi ha un predomini bastant gran del que en antropologia en diem relativisme cultural. No hi ha una ortodòxia gaire pronunciada en cap d'ells, encara que sempre hi ha alguna excepció.

(ciència): —*Quina és la presència de l'antropologia a la formació escolar d'alumnes no universitaris? Quines perspectives de treball ofereix la carrera d'antropòleg? Què aporta l'antropologia al ciutadà?*

C. Esteve: —Dintre de la Universitat l'antropologia té un paper bastant difícil per diverses raons. En primer lloc: perquè una disciplina tingui un *status* universitari és indispensable que existeixi un mercat de treball. La dificultat més gran que nosaltres trobem és que no hi ha un mercat de treball institucionalitzat fora de la universitat. De manera que nosaltres, quan tenim un alumne que acaba els seus estudis d'antropologia, no podem dir-li que a fora de la universitat hi ha una demanda d'antropòlegs. No li podem dir, perquè no existeix. Encara no existeix, dins del que és l'economia del país, una demanda institucionalitzada d'antropòlegs.

Aquesta demanda queda limitada dintre

de la mateixa universitat. Si la universitat treu cada any cinc persones que estan en condicions d'exercir com a antropòlegs, la universitat tarda tres o quatre anys a oferir una o dues planes. Això vol dir que s'acumula un personal que sap antropologia i que podria exercir. Com a conseqüència aquest personal acaba desanimant-se i va a parar a l'ensenyament mitjà a fer de professor de disciplines que no són pròpiament l'antropologia. Un altre aspecte és que aquests antropòlegs tampoc no es poden presentar amb un títol que posi antropòleg perquè nosaltres no tenim una llicenciatura d'antropologia. El que donem són assignatures d'antropologia i les donem dintre de la facultat de geografia i història. Per tant, els alumnes que fan les dotze o tretze assignatures que es poden fer a la facultat, els donen un títol de geografia o d'història general o d'una altra mena d'història. El nostre handicap més important és no tenir una llicenciatura reconeguda. Això no vol dir, però, que no hi hagi interès dins de la facultat per l'antropologia. Probablement és una de les disciplines que més interès ha despertat entre l'alumnat. Dintre de la Universitat l'antropologia està molt respectada, té un bon prestigi i, a més, en línies generals, té un professorat bastant capacitat amb un bon nivell i que es pot defensar allà on vagi fent un paper molt digne.

La formació no universitària d'alumnes existeix de diferents maneres. Moltes vegades es donen cursos de caràcter obert, però no pròpiament a la universitat sinó que, per exemple, a vegades dintre del CSIC es dona un curs que és obert... Sempre hi ha algun curs obert per qui hi vulgui anar. Sempre hi ha conferències o cursos que no requereixen estar a la universitat.

Per últim, pel que fa a l'aportació de l'antropologia al ciutadà corrent, crec el següent: l'antropologia és una disciplina que és bàsicament un coneixement i una informació, com és un coneixement i una informació qualsevol altra disciplina. Si nosaltres parlem de biologia, és evident que hi ha llibres de biologia que van

dirigits a un gran públic. Això passa amb totes les ciències. Tenen les seves coses a oferir a la societat dintre de la qual aquestes ciències es manifesten. El cas de l'antropologia és el mateix. Com a antropòlegs, aportem un coneixement sistemàtic actualitzat, cada dia evolucionant sobre les formes de vida dels diferents pobles del món. Donem molt sovint informació sobre les nostres investigacions relatives a l'evolució de la cultura humana, a la nostra posició com a espècies en el context de les diferents espècies, a l'evolució de les cultures quan es comparen les cultures actuals, més modernes, amb les cultures del passat, etc. Tenim una gran història com a investigadors de l'evolució cultural, per tant de l'evolució de la humanitat. Aquesta és una informació que la gent necessita tenir, i nosaltres donem informació sobre el significat de les formes de vida des del punt de vista del simbolisme, dels valors i de la personalitat. El fet que moltes vegades formes de vida que són diferents usen els mateixos símbols o que utilitzen llenguatges semblants i, malgrat tot, són diferents. Són iguals i són diferents. Per exemple, les societats urbano-industrials, en general a tot arreu del món, s'assemblen molt des del punt de vista que tenen els mateixos sistemes de banca, els mateixos sistemes industrials, transports... Amb això no hi ha diferència entre un australià, un xinès, un espanyol o un americà o un mexicà, tenen els mateixos sistemes industrials, etc. Ara, a cadascun d'aquests pobles aquests sistemes que són internacionals, tenen les seves peculiaritats culturals, tenen la seva pròpia història, i això els dona una personalitat especial. Això fa que cada ciutadà s'adoni del fet que ell no és el melic del món, que el món no és ell solament, que el món el forma ell amb la comunitat amb la qual viu més altres comunitats que no són com ell viu i que viuen d'una manera diferent i que tenen una legitimitat dintre de les societats humanes, de l'espècie humana. Nosaltres, en realitat el que bàsicament defensem i presentem al ciutadà és el que en podríem dir el dret a la

diferència, el dret a la diversitat. Això no és solament un dret, el dret pot tenir un caràcter abstracte, el dret es demostra amb el fet mateix de la diferència, la demostració de les diferències de les cultures.

L'aportació de l'antropologia al ciutadà comú, bàsicament és l'aportació que cada ciència fa a les poblacions en general. No és solament enriquir l'experiència de les persones sinó que al mateix temps és anar-li donant una consciència del fet que mentre la humanitat és una, les cultures són diverses. No hi ha una cultura, hi ha cultures; no hi ha una economia, hi ha economies; no hi ha una manera de ser, hi ha maneres de ser. Aquesta diversitat influeix en un sentit: ens fa menys "tancats", des del punt de vista de pensar que nosaltres som els únics que legítimament tenim dret a viure d'una determinada manera, a considerar que l'únic model legítim de viure és el nostre. El que nosaltres posem en evidència són maneres de resoldre problemes en diferents contextos, perquè no sempre es resolen de la mateixa manera. Això és una informació útil per a qualsevol persona. Nosaltres informem sobre la manera com viuen les poblacions, però també com aquestes poblacions són capaces de viure en un altre moment d'una altra manera. Nosaltres fem evident que qüestions tals com, per exemple, el matrimoni o la família o com l'honor o com la valentia etc., poden ser vàlides en un lloc i no ser vàlides en un altre lloc. Crec que l'antropòleg té una funció, que és que relativitza la manera de viure de la gent encara que sigui legítima la manera de viure, però la relativitza. Al mateix temps, crec que les nostres teories, els nostres materials serveixen molt perquè les altres disciplines puguin treballar amb materials que no solament són una informació i un coneixement sinó que posen en evidència la necessitat d'orientar investigacions en determinades direccions universals i alhora específiques.